

Έμφυλη και συμπεριληπτική γλώσσα και ορολογία στις βιβλιοθήκες

Ελισάβετ Χανταβαρίδου MCLIP, Βιβλιοθηκονόμος (ΠΑΜΑΚ), Υποψ.διδάκτωρ (Τμήμα
Αρχαιονομίας, Βιβλιοθηκονομίας και Συστημάτων Πληροφόρησης ΠΑΔΑ)
elisach@uom.edu.gr, echantavaridou@uniwa.gr

Εισαγωγή

Οι βιβλιοθηκονόμοι χρησιμοποιούμε διάφορα εργαλεία στην καθημερινότητά μας προκειμένου να περιγράψουμε τους πόρους που πρέπει να συμπεριλάβουμε στις συλλογές των βιβλιοθηκών όπου εργαζόμαστε. Οι περιγραφές που κάνουμε μπορεί να αφορούν την φυσική περιγραφή ενός βιβλίου ή χάρτη για παράδειγμα, τους συντελεστές μιας έκδοσης, την θεματική περιγραφή με την χρήση θεματικών επικεφαλίδων, θησαυρών κτλ. Ακόμα και οι ταξινομικοί αριθμοί που αναγράφονται στο αυτοκόλλητο που υπάρχει στη ράχη ενός βιβλίου υπακούουν σε κάποιους κανόνες που υπάρχουν καταγεγραμμένοι στα ταξινομικά συστήματα που χρησιμοποιούμε.

Τα βιβλιοθηκονομικά εργαλεία μπορεί να είναι εισαγόμενα από άλλες χώρες (π.χ. ΗΠΑ) ή να έχουν αναπτυχθεί στην Ελλάδα, όπως οι θεματικές επικεφαλίδες της Εθνικής Βιβλιοθήκης της Ελλάδος¹. Η χρήση εισαγόμενων εργαλείων προφανώς προσφέρει κάποια πλεονεκτήματα. Για παράδειγμα, χρησιμοποιούμε ένα έτοιμο προϊόν το οποίο αποκτούμε είτε μέσω συνδρομής είτε δωρεάν. Επιπλέον, η ευρεία χρήση εργαλείων όπως οι θεματικές επικεφαλίδες της Βιβλιοθήκης του Κογκρέσου (Library of Congress Subject Headings²) σημαίνει ότι μπορούμε να ανταλλάξουμε ή να “κατεβάσουμε” βιβλιογραφικές εγγραφές και θεματικές επικεφαλίδες από άλλες βιβλιοθήκες στον κόσμο. Υπάρχει, λοιπόν, μια διαλειτουργικότητα στα συστήματά μας και μπορούμε να κατανοούμε εύκολα τον τρόπο λειτουργίας άλλων βιβλιοθηκών και καταλόγων.

Ωστόσο, η εισαγωγή ορολογίας και η τυχόν μετάφρασή της, καθώς και οι εισαγόμενες πρακτικές καταλογογράφησης ενέχουν κάποιους κινδύνους. Τα τελευταία χρόνια έχουν ξεκινήσει από τις πρώην αποικιακές και αποικιοκρατικές χώρες διάφορα κινήματα που επαναστατούν απέναντι σε κατεστημένες πρακτικές που έχουν ως αποτέλεσμα την επικράτηση των δυτικών, προερχόμενων από Ευρωπαίους χριστιανούς άντρες, αντιλήψεων (Olson, 2000; Adler, 2017, ARLIS, 2021). Και όχι μόνο επικρατούν αυτές οι απόψεις εις βάρος των λοιπών θρησκειών, πολιτισμών, φύλων κτλ., αλλά πολύ συχνά αποσιωπούν την προσφορά άλλων λαών στην παγκόσμια πολιτιστική και επιστημονική κληρονομιά. Τα βιβλιοθηκονομικά “κινήματα” που προσπαθούν να απαλλαγούν από ρατσιστικές, προσβλητικές και μεροληπτικές αντιλήψεις, εκφράσεις και ορολογίες που ενδεχομένως να ανάγονται στον 19ο αιώνα (Stone, 2000), συναντώνται με την ονομασία *critical librarianship* (κριτική βιβλιοθηκονομία), *critical cataloguing* (κριτική καταλογογράφηση), *radical cataloguing* (ριζοσπαστική καταλογογράφηση), *decolonization* (αποαποικιοποίηση) κτλ.

¹ Για αναζήτηση στους καθιερωμένους όρους βλ. <https://catalogue.nlg.gr/Authority/Home>

² <https://authorities.loc.gov/>

Γίνεται εύκολα αντιληπτό, επομένως, πως όταν εισάγουμε στην Ελλάδα ένα εγχειρίδιο ταξινόμησης ή ένα γλωσσάρι ή θησαυρό, εισάγουμε και τις όποιες ρατσιστικές αναφορές που εμπεριέχει ή έναν τρόπο συστηματικής οργάνωσης της γνώσης που αποσιωπά τα κατορθώματα κάποιων λαών και αναδεικνύει την προσφορά των δυτικών ή βόρειων λαών (Snow και Dunbar, 2022; ARLIS, 2021)³.

Τρόποι εφαρμογής της συμπερίληψης στην πράξη

Κώδικες ηθικής

Ένας τρόπος με τον οποίο μπορούμε να απαλλαγούμε ως επαγγελματίες από τις προσωπικές μας πεποιθήσεις και να βεβαιωθούμε ότι ως κλάδος συμφωνούμε σε κάποιες βασικές αρχές είναι η κατάρτιση ενός κώδικα ηθικής. Οι επιστημονικές ή επαγγελματικές ενώσεις κάποιων κλάδων διαθέτουν τέτοιους κώδικες. Το ίδιο συμβαίνει και με την βιβλιοθηκονομία, αν και δεν έχει καταρτιστεί ακόμα ένας κώδικας προσαρμοσμένος στα ελληνικά δεδομένα. Υπάρχει ακόμα κι ένας πολύ εξειδικευμένος κώδικας ηθικής που αφορά στην καταλογογράφηση. Γράφτηκε πρόσφατα, τον Ιανουάριο 2021, με τον τίτλο *Cataloguing Code of Ethics*. Υπεύθυνη για την σύνταξή του ήταν η Cataloging Ethics Steering Committee της οποίας τα μέλη προέρχονται από ΗΠΑ, Καναδά και Ηνωμένο Βασίλειο. Ο *Κώδικας Ηθικής της Καταλογογράφησης* (μετάφραση του *Cataloguing Code of Ethics*) έχει μεταφραστεί στα ελληνικά από την γράφουσα και είναι διαθέσιμος διαδικτυακά. Το περιεχόμενο του *Κώδικα* αγγίζει θέματα συμπερίληψης, προκατάληψης, διάκρισης κτλ.

Έμφυλη και συμπεριληπτική γλώσσα και ορολογία

Έχοντας υπόψη το γενικό ή ειδικό κανονιστικό πλαίσιο του επαγγέλματός μας, μπορούμε να προχωρήσουμε έμπρακτα στην αποδοχή της διαφορετικότητας και την εφαρμογή της συμπερίληψης σε τομείς όπως η ορολογία. Προκειμένου να απαλλαγούμε από ρατσιστικές, στερεότυπες ή μη συμπεριληπτικές περιγραφές μπορούμε να απευθυνθούμε καταρχάς στις κοινότητες που περιγράφουμε. Να ρωτήσουμε, δηλαδή, τις ομάδες ανθρώπων που περιγράφουμε (π.χ. αυτόχθονες λαούς, μειονότητες, άτομα με αναπηρία κτλ.) πώς θέλουν να τις αποκαλούμε στα έγγραφά μας και στα εγχειρίδιά μας. Μέχρι πρόσφατα δεν φαινόταν παράξενο τα λεξικά, τα εγχειρίδια και τα συστήματά μας να περιγράφουν τα άτομα αυτά βασιζόμενα σε κάποιες αυθεντίες ή επιστημονικές συντακτικές ομάδες. Οι αυθεντίες, όμως, τα φυσικά πρόσωπα δηλαδή που έχουν σπουδάσει πάνω σε κάποια επιστημονικά αντικείμενα ενδέχεται να περιγράφουν λαμβάνοντας υπόψη μόνο τη δική τους οπτική. Η οπτική τους ενδέχεται να είναι μονομερής και μεροληπτική αν λάβει κανείς υπόψη ότι δικαίωμα και πρόσβαση στις σπουδές είχαν μέχρι σχετικά πρόσφατα, τις αρχές και τα μέσα του 20ού αιώνα, μόνο οι εύπορες τάξεις, και κυρίως οι άντρες, με σπάνιες εξαιρέσεις. Πρέπει, επομένως, να συμπεριλάβουμε στην ορολογία μας την οπτική και τη γνώμη των κοινοτήτων που περιγράφουμε.

³ βλ. Global North και Global South

Ένα παράδειγμα ορολογίας που άλλαξε τα τελευταία χρόνια έπεται από πολλές αντιδράσεις και σε παγκόσμιο επίπεδο είναι ο όρος *Illegal aliens* των θεματικών επικεφαλίδων της Βιβλιοθήκης του Κογκρέσου (Τοράκη, 2021; Χανταβαρίδου και Κεσίδου, 2022). Πρόκειται για μια αγγλική νομική ορολογία που χρησιμοποιείται στις ΗΠΑ και κατά συνέπεια εμφανιζόταν μέχρι πρόσφατα και στους καταλόγους βιβλιοθηκών παγκοσμίως. Η αντίδραση στη χρήση της ορολογίας αυτής ξεκίνησε από φοιτητές του κολλεγίου Dartmouth το 2014. Οι φοιτητές και φοιτήτριες σε συνεργασία με την βιβλιοθηκονόμο του Κολλεγίου προέβησαν σε διάφορα βήματα διαμαρτυρίας προκειμένου να αλλάξει η ορολογία τόσο σε ό,τι αφορά το “illegal” (θεωρώντας ότι είναι προσβλητικό για έναν άνθρωπο να τον αποκαλούμε παράνομο) όσο και το “aliens” (θεωρώντας ότι είναι προσβλητικό να συγχέεται ένας άνθρωπος με τον όρο “εξωγήινος”). Ο όρος *Illegal aliens* χρησιμοποιούνταν στους καταλόγους βιβλιοθηκών για να περιγράψει υλικό που αναφέρεται σε παράτυπους μετανάστες ή αλλοδαπούς που έχουν μεταναστεύσει παράνομα. Παρά την εντολή μιας επιτροπής του Κογκρέσου των ΗΠΑ να υποχρεώσει την Βιβλιοθήκη του Κογκρέσου να διατηρήσει τον όρο, εν τέλει η ορολογία αντικαταστάθηκε μετά από χρόνια από δύο άλλες. Από τον όρο *Noncitizens* και τον όρο *Illegal immigration*. Ο πρώτος όρος υποδηλώνει όσους δεν έχουν την ιδιότητα του πολίτη σε μια χώρα και ο δεύτερος την παράνομη μετανάστευση. Κάποιες βιβλιοθήκες έχουν αποδεχτεί και τις δύο ορολογίες, ενώ άλλες δεν αποδέχονται την ύπαρξη του όρου “illegal” (παράνομος) και προτείνουν τον όρο *undocumented immigrants* (μετανάστες χωρίς χαρτιά). Το ιστορικό της διαμαρτυρίας έχει κινηματογραφηθεί σε ένα ντοκιμαντέρ με τον τίτλο *Change the Subject*, το οποίο προβλήθηκε και στην Ελλάδα από την Βιβλιοθήκη του ΑΠΘ το 2019 (Ζαπουνίδου και Κοσέογλου, 2019).

Στην Ελλάδα προβληματιστήκαμε, επίσης, με την χρήση κατάλληλης ορολογίας για το θέμα αυτό. Κάποιες βιβλιοθήκες χρησιμοποιούσαν τον όρο “λαθρομετανάστες”, ο οποίος θεωρείται πλέον μειωτικός και δεν συνιστάται η χρήση του έπεται από παρέμβαση της Εισαγγελίας του Αρείου Πάγου το 2018. Το δίκτυο PICUM εισηγήθηκε προς την Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους πρόσφυγες την χρήση του όρου “παράτυπος” ή “χωρίς χαρτιά” αντί για τον όρο “παράνομος”. Η Βιβλιοθήκη του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης χρησιμοποιεί τον όρο *Παράνομοι αλλοδαποί*, ενώ η Βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου Μακεδονίας υιοθέτησε την εισήγηση της Βιβλιοθήκης του Κογκρέσου για την αγγλική ορολογία και μεταφράζει τον όρο *Noncitizens* ως *Αλλοδαποί* και τον όρο *Illegal immigration* ως *Παράνομη μετανάστευση*.

Ακόμα, όμως, και τα γεωγραφικά ονόματα που χρησιμοποιούν οι βιβλιοθήκες ενδέχεται να αδικούν κάποιους λαούς ή να μην αναγνωρίζουν την παραδοσιακή ονομασία τους. Χαρακτηριστικό παράδειγμα οι ονομασίες που έδωσαν αποικιοκρατικές χώρες ή αυτοκρατορίες, όπως η Βρετανική, στους τόπους όπου δημιούργησαν αποικίες. Οι Γλωσσιώτης, Γαϊτάνου και Φράγκου (2022) αναφέρουν τα αποικιοκρατικά ονόματα Σουαζιλάνδη, Βομβάη και Νότια Ροδεσία, τα οποία έχουν μετονομαστεί σε Εσουατίνι, Μουμπάι και Ζιμπάμπουε αντίστοιχα. Πρόσφατα η Βιβλιοθήκη του Κογκρέσου αναθεώρησε την γραφή της πόλης Κίεβο, πρωτεύουσας της Ουκρανίας, αλλάζοντάς την από Κίεν σε Κyϊν⁴. Κι αυτό διότι προτίμησε το πώς γράφεται και προφέρεται η πόλη στα ουκρανικά παρά στα ρωσικά. Αξίζει να αναφέρουμε πως οι αλλαγές ονομάτων και ορολογιών στους καταλόγους βιβλιοθηκών είναι ένα έργο επίπονο και χρονοβόρο που απαιτεί πόρους σε

⁴ <https://lccn.loc.gov/n81022031>

χρόνο, χρήμα και προσωπικό. Ειδικά όταν πρόκειται για ονόματα που χρησιμοποιούνταν επί δεκαετίες και έχουν δημιουργηθεί δεκάδες θεματικές επικεφαλίδες (π.χ. Ροδεσία, Ροδεσία–Εξωτερικές σχέσεις, Ροδεσία–Συνταγματική ιστορία, κτλ.), αναρωτιέται κανείς αν είναι εφικτό ένα τέτοιο έργο. Ίσως μόνο με την βοήθεια έκτακτου προσωπικού που θα αναλάβει την αναδρομική διόρθωση.

Παρόμοια και για την ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητα, στις βιβλιοθήκες κατά βάση χρησιμοποιούμε όρους που δεν έχουν δημιουργηθεί από την ίδια. Ωστόσο, αυτό έχει αρχίσει να αλλάζει και η αλλαγή έρχεται από άλλες χώρες. Η δημιουργία του θεματικού λεξιλογίου Homosaurus⁵, ενός διεθνούς λεξιλογίου με διασυνδεδεμένα δεδομένα LGBTQ+ ορολογίας, σήμανε μια αλλαγή για τις βιβλιοθήκες. Παράλληλα με τις θεματικές επικεφαλίδες της Βιβλιοθήκης του Κογκρέσου, μια βιβλιοθήκη μπορεί να χρησιμοποιεί και το ειδικό αυτό λεξιλόγιο προκειμένου να καλύψει την θεματολογία ενός πόρου όσο πιο σωστά, συμπεριληπτικά και σύγχρονα γίνεται. Βέβαια, η ορολογία αυτή δεν μπορεί να μεταφερθεί αυτούσια στην ελληνική γλώσσα. Δεν μπορεί να γίνει μετάφραση των όρων στα ελληνικά, καθώς κάθε κοινότητα χρησιμοποιεί τη δική της ορολογία. Για παράδειγμα, στο λεξιλόγιο Homosaurus ο όρος “lesbians” αναφέρεται σε άτομα που αυτοπροσδιορίζονται ως lesbian και ανήκουν σε lesbian communities⁶. Στη συνέχεια, όμως, αναφέρει πως δεν είναι γυναίκες όλα τα lesbian άτομα. Στα ελληνικά αυτό θα μάς ξένιζε καθώς θα επιχειρούσαμε να μεταφράσουμε τον όρο ως “λεσβίες”, κάνοντας αναφορά μόνο σε γυναίκες και όχι σε μη δυικά άτομα γενικότερα. Το ζήτημα έθιξε στη λίστα αλληλογραφίας AUTOCAT η Polina Vendrova (11/7/2023).

Λεξιλόγια για την ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητα έχουν αναπτυχθεί και στα ελληνικά, ωστόσο οι βιβλιοθηκονόμοι σε μη ειδικές βιβλιοθήκες συνηθίζουμε να χρησιμοποιούμε τα εργαλεία που χρησιμοποιούμε και για τις επιστήμες, το γενικό περιεχόμενο, κτλ. Η ιστοσελίδα <https://www.colouryouth.gr/> περιέχει ορολογία LGBTQI+, ενώ παράλληλα στην ενότητα *Βιβλιοθήκη φιλόξενη δημοσιεύσεις*, όπως το “Εκπαιδευτικό εγχειρίδιο για επαγγελματίες των ΜΜΕ σχετικά με τη δημοσιογραφική κάλυψη και αναφορά ΛΟΑΤ θεμάτων” ώστε οι επαγγελματίες των ΜΜΕ να εξοικειώνονται με την ΛΟΑΤΚΙ+ ορολογία κτλ. (ΚΜΟΠ και Colour Youth, 2019α). Παρόμοιες δημοσιεύσεις και σχετικά εργαστήρια θα μπορούσαν να οργανωθούν και για βιβλιοθηκονόμους. Μια ακόμη δημοσίευση με τίτλο “Καταπολέμηση και πρόληψη των στερεοτύπων και προκαταλήψεων κατά των ΛΟΑΤ ατόμων από τα Μέσα Ενημέρωσης” απευθύνεται πάλι σε σχολές δημοσιογραφίας, ομίλους ΜΜΕ κτλ. (ΚΜΟΠ και Colour Youth, 2019β). Ίσως δεν γίνεται άμεσα αντιληπτός από την κοινωνία ο ρόλος που διαδραματίζουν οι βιβλιοθηκονόμοι με την χρήση συγκεκριμένων ορολογιών στους καταλόγους βιβλιοθηκών και στα μεταδεδομένα αποθετηρίων κτλ. Όταν ο όρος “αλλαγή φύλου” κρίνεται προβληματικός για παράδειγμα (2019γ), αντί για τον ορθότερο “φυλομετάβαση”, οι βιβλιοθήκες χρειάζεται να εκσυγχρονίσουν τα εργαλεία τους και να χρησιμοποιήσουν άλλα σε συνεργασία με τις κοινότητες που περιγράφουν. Φυσικά και απαιτείται ταυτόχρονα και επιστημονική συνεργασία για την ανάπτυξη ενός νέου λεξιλογίου που θα τηρεί κάποιες τεχνικές προδιαγραφές.

⁵ <https://homosaurus.org/>

⁶ Αντιγραφή από Homosaurus <https://homosaurus.org/v3/homoit0000556> : Individuals who self-identify as lesbian and belong to lesbian communities. The term has been predominately used to describe women who are exclusively or primarily romantically and/or sexually attracted to other women. However, not all lesbians are women, and gender non-conforming people who belong to lesbian communities have often identified as lesbian.

Σε συνάρτηση με τα παραπάνω επισημαίνουμε πως οι ελληνικοί όροι στους καταλόγους βιβλιοθηκών συνήθως “καθιερώνονται” στο αρσενικό γένος για να δηλώσουν το σύνολο των ανθρώπων/ επαγγελματιών, ενώ “καθιερώνονται” στο θηλυκό για να δηλώσουν την αποκλειστική χρήση για γυναίκες (για την γενική πρακτική στις έμφυλες γλώσσες όπως τα ελληνικά βλ. Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, 2018). Για παράδειγμα, ένα βιβλίο με θέμα γνωστούς γλύπτες και γνωστές γλύπτριες θα έχει ως θέμα τον όρο “Γλύπτες” ή “Γλύπτες, Έλληνες”. Αυτό συμβαίνει τόσο στον κατάλογο της Εθνικής Βιβλιοθήκης όσο και στους καταλόγους των ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών. Παρόμοιοι όροι κυριαρχούν στο αρσενικό φύλο, όπως ο όρος “Αθλητές”, ενώ συναντάται και ο όρος “Αθλήτριες” σε πόρους που αναφέρονται σε γυναίκες αθλήτριες. Η πρακτική αυτή κυριαρχεί εδώ και δεκαετίες και σαφώς δεν επικρατεί η έμφυλη και συμπεριληπτική γλώσσα στους καταλόγους βιβλιοθηκών, αποθετήρια κτλ. Ωστόσο, η πρακτική αλλάζει και βοηθούν προς αυτήν την κατεύθυνση οι σχετικές δημοσιεύσεις της Πολιτείας (Γκασούκα και Γεωργαλλίδου, 2018) και των επιστημόνων, αλλά και η καταγεγραμμένη βούληση των γυναικών. Μόνο έτσι θα μπορέσουμε να συναντήσουμε κάποτε τον όρο “βουλευτρια”, “διδακτορίσσα”, ή “πρυτάνισσα” (Σαραντάκος, 2019) στους καταλόγους ελληνικών βιβλιοθηκών. Η θηλυκοποίηση ουσιαστικών δεν έχει παγιωθεί στον γραπτό λόγο των βιβλιοθηκών ως συμπεριληπτική πρακτική και για αυτό επικρατούν ακόμη θεματικές επικεφαλίδες όπως “Πανεπιστημιακοί καθηγητές” και άλλα επαγγελματικά ουσιαστικά όπως “Δικαστές” και όχι δικαστίνες, όπως θα μπορούσε να υπάρχει (Ιορδανίδου κ.ά., 2021). Παρόμοια προβλήματα μπορεί να μην αντιμετωπίζουν γλώσσες όπως η αγγλική, όπου υπάρχουν έμφυλες προσωπικές αντωνυμίες, αλλά πολλά ουσιαστικά είναι ουδέτερα, ωστόσο τα συναντάμε σε γλώσσες όπως η ελληνική, η γαλλική κτλ.

Σε αντίθεση με την θηλυκοποίηση ουσιαστικών που προτείνει η Ελληνική Πολιτεία, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο εισηγήθηκε την ουδέτερη ως προς το φύλο γλώσσα (2018) ώστε “κανένα φύλο να μη βρίσκεται σε προνομιακή θέση”. Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο διακρίνει τις γλώσσες της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε αυτές με γραμματικά γένη, με φυσικά γένη και σε αυτές χωρίς γένη (π.χ. εσθονικά). Μία περίπτωση που προτείνει ο Οδηγός είναι η χρήση του όρου “νοσηλευτικό προσωπικό” αντί για τον όρο “Νοσηλευτές”, που υποδηλώνει τόσο τους άντρες όσο και τις γυναίκες επαγγελματίες. Ωστόσο, μια ουδέτερη ορολογία σε έναν κατάλογο βιβλιοθήκης δυσκολεύει την εξεύρεση πόρων όταν αναζητά κανείς ένα βιβλίο για γυναίκες νοσηλεύτριες. Στην περίπτωση αυτή θα έπρεπε να προστεθούν πολλές θεματικές επικεφαλίδες, τόσο για το επάγγελμα (νοσηλευτικό προσωπικό) όσο και για το φύλο (γυναίκες).

Συμπερασματικά θα μπορούσαμε να πούμε πως η γλώσσα και η ορολογία των βιβλιοθηκών γενικότερα, αλλά και των ελληνικών βιβλιοθηκών ειδικότερα, βρίσκεται σε φάση επαναπροσδιορισμού και αναθεώρησης. Ενδεχομένως να ακολουθήσουν στο μέλλον νέοι όροι στην ορολογία, αλλά και μια πιο συμπεριληπτική γλώσσα. Ωστόσο, η πρακτική αυτή κατά πάσα πιθανότητα θα εφαρμοστεί στην πράξη στις νέες περιγραφές, καθώς η αναδρομική διόρθωση απαιτεί πάρα πολύ χρόνο, κόπο, χρήμα και προσωπικό.

Βιβλιογραφία

Adler, Melissa (2017). Classification along the Color Line: Excavating Racism in the Stacks, στο *Journal of Critical Library and Information Studies*, 1, no. 1. DOI: 10.24242/jclis.v1i1.17.

Cataloging Ethics Steering Committee (2021). *Cataloguing Code of Ethics*. Διαθέσιμο από: https://docs.google.com/document/d/1IBz7nXQPfr3U1P6Xiar9cLAKzoNX_P9fq7eHvzfSIZ0/e/dit#heading=h.vtdt667wn9cc

ARLIS UK & Ireland (2021). *Cataloguing and classification ethics: An ARLIS online talk*, 10 Δεκεμβρίου 2021, ομιλήτρια Deborah Lee. <https://www.youtube.com/watch?v=5dtEm68SYgQ>

Cataloging Ethics Steering Committee (2022). *Κώδικας Ηθικής της Καταλογογράφησης*. Μετάφραση: Ελισάβετ Χανταβαρίδου. Διαθέσιμο από: https://docs.google.com/document/d/1_2BI4wUyNtZCYGf2eRtODoNSZaksQlw2sI8famV8_2_Q/edit#heading=h.gtfu6wmwmqty

Dartmouth Library (2019). *Change The Subject*. Διαθέσιμο από: <https://www.library.dartmouth.edu/digital/digital-collections/change-the-subject>

Olson, H. A. (2000). Difference, Culture and Change: The Untapped Potential of LCSH. *Cataloging & Classification Quarterly*, 29(1-2), 53-71. Διαθέσιμο από: https://doi.org/10.1300/J104v29n01_04

PICUM (2018). Γιατί 'χωρίς χαρτιά' ή 'παράτυπος'; Διαθέσιμο από: https://www.unhcr.org/cy/wp-content/uploads/sites/41/2018/09/TerminologyLeafletGREEK_PICUM.pdf

Snow, Karen και Dunbar, Anthony W. (2022). Advancing the Relationship between Critical Cataloging and Critical Race Theory, στο *Cataloging & Classification Quarterly*, 60 (6-7), 646-674. Διαθέσιμο από: <https://doi.org/10.1080/01639374.2022.2089936>

Stone, Alva T. (2000). The LCSH Century: A Brief History of the Library of Congress Subject Headings, and Introduction to the Centennial Essays, στο *Cataloging & Classification Quarterly*, 29(1-2), 1-15, DOI: 10.1300/J104v29n01_01

Γκασούκα, Μαρία και Γεωργαλλίδου, Μαριάνθη (2018). *Οδηγός χρήσης μη σεξιστικής γλώσσας στα διοικητικά έγγραφα*. Αθήνα: Γενική Γραμματεία Ισότητας των φύλων. Διαθέσιμο από: <https://isotita.gr/wp-content/uploads/2018/01/Οδηγός-μη-σεξιστικής-γλώσσας.pdf>

Γλωσσιώτης, Γιώργος, Γαϊτάνου, Πανωραία και Φράγκου Αφροδίτη (2022). Ηθική στην καταλογογράφηση: ορίζοντας και ανιχνεύοντας το πεδίο. Στο: *28ο Πανελλήνιο Συνέδριο Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών*, Ιόνιο Πανεπιστήμιο, Κέρκυρα, 19 Οκτωβρίου 2022. Διαθέσιμο από: <https://ionio.gr/download.php?f=00001-00999/IU-zf-00861-61368-gr.pdf>

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (2018). *Ουδέτερη ως προς το φύλο γλώσσα*. Διαθέσιμο από: https://www.europarl.europa.eu/cmsdata/187093/GNL_Guidelines_EL-original.pdf

Ζαπουνίδου, Σοφία και Κοσέογλου, Ελευθερία (2019). Δίκαιη πρόσβαση στις συλλογές και στις υπηρεσίες βιβλιοθηκών. Στο: *Ημερίδα "Ανοικτή πρόσβαση για ποιον; Δικαιοσύνη στην ανοικτή πρόσβαση"*, Βιβλιοθήκη ΑΠΘ, 22 Οκτωβρίου 2019. [πρόσβαση 23-10-2023]. Διαθέσιμο από: <https://conferences.lib.auth.gr/oaweeek/oaweeek2019/paper/view/795/296>

Ιορδανίδου, Άννα, Κριμπάς, Παναγιώτης, Γ., Μάντζαρη, Έλενα, Πανταζάρα, Μαβίνα, Σαραντάκος, Νίκος και Τοράκη, Κατερίνα (2021). Έμφυλοι τύποι ουσιαστικών: θηλυκά ουσιαστικά επαγγελματιών, αξιωμάτων και συναφών ιδιοτήτων, στο *"13ο Συνέδριο "Ελληνική γλώσσα και ορολογία"*, 11-13 Νοεμβρίου 2021. Διαθέσιμο από: https://www.eleto.gr/download/Conferences/13th%20Conference/Papers-and-speakers/13th_33_23_29_IordanidouA_KrimpasP_MantzariE_PantazaraM_SarantakosN_T_orakiK_Paper_V05_Teliko.pdf

ΚΜΟΠ Κέντρο Κοινωνικής Δράσης και Καινοτομίας & Colour Youth Κοινότητα LGBTQ Νέων Αθήνας (2019α). *Εκπαιδευτικό εγχειρίδιο για επαγγελματίες των ΜΜΕ σχετικά με τη*

δημοσιογραφική κάλυψη και αναφορά ΛΟΑΤ θεμάτων. Σύνταξη και επιμέλεια: Θανάσης Θεοφιλόπουλος. Διαθέσιμο από: https://www.ethos-project.eu/wp-content/uploads/2019/11/ekpaideytiko_egxeiridio-1.pdf

ΚΜΟΠ Κέντρο Κοινωνικής Δράσης και Καινοτομίας & Colour Youth Κοινότητα LGBTQ Νέων Αθήνας (2019β). *Καταπολέμηση και πρόληψη των στερεοτύπων και προκαταλήψεων κατά των ΛΟΑΤ ατόμων από τα Μέσα Ενημέρωσης*. Συγγραφείς: Θανάσης Θεοφιλόπουλος, Γιώργος Κουλούρης, Φίλιππος Παγάνης. Διαθέσιμο από: <https://www.ethos-project.eu/wp-content/uploads/2019/12/Policy-Recommendation-Paper-GR.pdf>

ΚΜΟΠ Κέντρο Κοινωνικής Δράσης και Καινοτομίας & Colour Youth Κοινότητα LGBTQ Νέων Αθήνας (2019γ). *Η ΛΟΑΤ κοινότητα και τα μέσα ενημέρωσης: οδηγός για επαγγελματίες ΜΜΕ*. Επιμέλεια: Θανάσης Θεοφιλόπουλος, εισαγωγή: Δρ. Χριστίνα Ιωάννου. Συγγραφείς: Θανάσης Θεοφιλόπουλος, Φίλιππος Παγάνης. Διαθέσιμο από: <https://www.colouryouth.gr/wp-content/uploads/2019/06/H-ΛΟΑΤ-κοινότητα-και-τα-MME-Οδηγός-για-Επαγγελματίες.pdf>

Σαραντάκος, Νίκος (2019). Ορολογία των επαγγελματικών θηλυκών: η περίπτωση της “βουλευτριάς”, στο *12ο Συνέδριο “Ελληνική γλώσσα και ορολογία”*, Αθήνα, 7-9 Νοεμβρίου 2019. Διαθέσιμο από:

https://www.eleto.gr/download/Conferences/12th%20Conference/Papers-and-speakers/12th_12-25-09_SarantakosNikos_Paper1_V05.pdf

Τοράκη, Κατερίνα. (2021). Εισαγωγή στην Ορολογία. *Παρουσίαση στο προσωπικό της Εθνικής Βιβλιοθήκης*, 16 Απριλίου. Διαθέσιμο από: https://toraki.gr/libr/toraki_ebe_oroologia_160421_V02.pdf

Χανταβαρίδου, Ελισάβετ και Κεσίδου, Αθηνά (2022). Change the subject: το κίνημα και η εφαρμογή του στην Βιβλιοθήκη και Κέντρο Πληροφόρησης του Πανεπιστημίου Μακεδονίας. Στο: *28ο Πανελλήνιο Συνέδριο Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών*, Ιόνιο Πανεπιστήμιο, Κέρκυρα, 19 Οκτωβρίου 2022. Διαθέσιμο από: <https://ruomo.lib.uom.gr/handle/7000/1543>

Χανταβαρίδου, Ελισάβετ (2022). Κώδικας Ηθικής της Καταλογογράφησης: τι είναι και γιατί τον χρειαζόμαστε. Στο: *28ο Πανελλήνιο Συνέδριο Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών*, Ιόνιο Πανεπιστήμιο, Κέρκυρα, 19 Οκτωβρίου 2022. Διαθέσιμο από: <https://ruomo.lib.uom.gr/handle/7000/1542>

Χανταβαρίδου, Ελισάβετ (2022). Ζητήματα ηθικής στην καταλογογράφηση, ευρετηρίαση και ταξινόμηση του 21ου αιώνα. Στο: *4ο Πανελλήνιο Συνέδριο Δημοτικών Βιβλιοθηκών*, Βικελαία Βιβλιοθήκη και ΕΕΒΕΠ, Ηράκλειο, 23 Σεπτεμβρίου 2022. Διαθέσιμο από: <https://ruomo.lib.uom.gr/handle/7000/1484>